הקדמה

לשם יחוד קב״ה ושכינתיה ע״י ההוא טמיר ונעלם : ברוך ה׳ לעולם

כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר :

פשט הפסוק המצוה כנר להאיר לפניךכמ״ש מצות יי ברה מאירת עינים והתורה כאור ללומדיה והכסיל בחשך הולך . והנה לנר ואור יש ב׳ פירושים א׳ נר יחידי נקרא נר ואור הוא מדורה גדולה ומסכים למה שנמנו וגמרו חכמים ז״ל . (״ תלמוד גדול שמביא לידי מעשה . והמצוה שהי׳ מעשה קוראהו נר ולתור׳ שהוא תלמוד קורא אור . פי׳ שני בנר עצמו שייך נר אור . כי הנר הוא המקבל האור דהיינו קנדל״א או פתילה בשמן שבכלי והאור אחוז בו והם דבקים זה בזה וצריכין זה לזה כי לאור הנר אין אחיזה רק בנר כי מציאת האור זולת דבר שיאחז בו הוא חוזר למקורו ליסודו גם הנר אין לו הארה כי אם מצד האור האחוז בו. כך המצוה התלמוד סיבת המעשה כהא דתנן הלל אומר אין בור ירא חטא אמנם אין להתלמוד אחיזה בלי מעשה כהא דתנן ר׳ חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו׳ . ולכאורה אלו שני דברים סותרים זה את זה אבל כי מעיינת שפיר ראה תראה שניהם אמת לא יכול אדם לבא לכתר תורה אם לא יהיה לו הכנה ביראת חטא שנפשו חשקה בדביקות הש״י ולב טהור לו חושק ומתאוה להדבקות דאל״כ עליו נאמר ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ע״כ צריך להתלבש להיות יראת יי נגד פניו אמנם עדיין נעלמו ממנו פרטי היראת חטא והמצות והחקים והמשפטים כללותיהן ופרטותיהן עד שיזכה לכתר תורה ואז בא התלמוד למעשה בכל מכל כל . עוד יש לתרץ בענין אחר והוא יותר פנימי התורה היא מעשה ועיוני נגלה ונסתר הנגלה מהתורה הוא קיום מצותיה שהן רמ״ח מצות עשה ושמירת אזהרותיה שהן שס״ה לאוין ולאלה ולאלה יש טעמים נסתרים סודות אלהיות כולן דבוקות בשמו הגדול אשר על היודעם נאמר אשגבהו כי ידע שמי ונתקיים בם ואתם הדבקים ביי אלהיכם והנה סדר המדרגות כך הם לא בור ירא חטא וכו׳ רק צריך ללמוד תחלה תרי״ג מצות והתלמוד יביאנו לידי מעשה ויהיה ירא חטא אחר כך כשיבא למעלה זו אזי שכל המעשה הוא סולם לעלות לעיוני שהוא החלק הנסתר ויזכה לחזות בנועם יי וזו היא חכמה האמיתיית ידיעת סודות המצות שהם סודות אלהיות ולזו החכמה צריך שתקדים יראת חטא כמ״ש הן יראת יי היא חכמה ואז חכמתו מתקיימת יתגלו לו רזי תורה להיות חכם מבין כדעתו . וזהו ענין שראינו ושמענו מהרבה חסידים קודם עסקם בסודות אלהיות היו מפשפשים במעשים ומתודים על הטאם ומתלבשים ביראת השם :

> הגה״ה
>
> פניין תלמוד גדול או מעשה גדול יתבאר בהלכה בעז״י לקמן במסכת שבועות פרק קמא ע״ב :

אמר אחר כך ודרך חיים תוכחת מוסר מהלה דיבר משלמות עצמו יהיה שלם בנר מצוה ותורה אור אח״כ ישלים את זולתו גם כן וזהו דרך להיים הנצחיים להיות זוכה ומזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות כו׳ ותמיד לא ימנע מלהוכיח אחרים וילמדם חכמה ומוסר להבין אמרי בינה ע״כ אמר לשון ודרך כמ״ש יתרו למרע״ה והזהרת אתהם את החקים ואת התורות והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון :

ואמר תוכחת מוסר שהוא כפל לשון תוכחה ר״ל על העבר הוכח יוכיח אם סרו מן הדרך הטוב והישר ומוסר הוא יורה דרך שילכו להבא כמ״ש שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו :

הוכחה היא מ״ע כמ״ש הוכח תוכיח את עמיתך והיא מצוה רבה במאוד ובמסכת שבת פרק כל כתבי אמר רב עמרם בריה דר׳ שמעון בר אבא אמר רב שמעון בר אבא אמר ר׳ חנינא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנאמר היו שריה כאילים לא מצאו מרעה מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו הדור כבשו פניהם בקרקע . ובפרק במה בהמה כל שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו . באנשי עירו נתפס על אנשי עירו . בכל העולם נתפס על כל עולם . עוד שם אמר רב אחא בר חנינא מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב״ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה דכתיב ויאמר ה׳ אלי עבור בתוך העיר והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על התועבות הנעשות תו׳ א״ל הקב״ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תי״ו של דיו שלא ישלטו בהן מלאכי חבלה ועל מצחן של רשעים תי״ו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה אמרה מדה״ד לפני הקב״ה רבש״ע מה נשתנו אלו מאלו א״ל הללו צדיקים גמורים הללו רשעים גמורים א״ל רבש״ע היה בידם למחות ולא מיחו א״ל גלוי וידוע לפני שאם ימחו בהן לא יקבלו מהם א״ל רבש״ע אם לפניך גלוי להם מי גלוי והיינו דכתיב זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל אשר עליו התי״ו אל תגשו וממקדשי תחלו (ופירש״י מתחלה אמר אל תגעו ולבסוף אמר וממקדשי תחלו) וכתיב ויחלו באנשים זקנים אשר לפני הבית תני רב יוסף א״ת מקדשי אלא מקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאל״ף עד תי״ו ומיד כו׳ . ובהגהות מיימוני פרק ששי מהלכות דעות ז״ל אמנם אם ודאי לו שלא יקבלו אז נראה דפטור שאמרה מדה״ד לפני הקב״ה אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי משמע שאם היה גלוי להם לא היו נענשים וכן משמע בתוספת בפרק חזקת הבתים וכן כתב בספר המצו׳ דכתב וטוב לו לשתוק דהנח להו לישראל מיטב שיהיו שוגגים כו׳ וא״כ כתב דמעונש פטור אבל מעשה דהוכח תוכיח לא אפטור אבל הר״ב מקצי׳ כתב בההי׳ דהבא על

אלף

יבמתו כשם שיש לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך עכ״ל ה״ס . ולי נראה להביא ראיה לדברי רא״ם דמהוכח תוכיח אינו פטור מהא דאיתא פרק יש בערכין עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ורבי יוחנן אמר עד נזיפה הרי מ״ל אף שכבר בא לנזיפה וגם לקללה ואז ידע בודאי שלא יקבל עם כל זה אינו פטור מעשה דהוכח תוכיח עד הכאה והמיימוני פ״ו מהלכות דעות פסק כרב אף דהסמ״ג תמה עליו ופסק כרבי יוחנן דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן וכ״ש לגבי שמואל באיסורי מ״מ כתבה הגהות מיימוני וז״ל בתנחומא פרשת כי תשא משמע כדברי רבינו המחבר דאמר אמרה מדה״ד רבש״ע מה נשתנו אלו מאלו כו׳ עד אף על פי כן היו להם להתבזות על קידוש שמך ולקבל על עצמן הכאות מישראל כשם שהיו הנביאים סובלים שהרי ירמיה וישעיה כמה צרות סבלו מישראל כדכתיב גוי נתתי למכים מיד חזר הקב״ה ואמר למלאכי חבלה זקן ובחור טף ונשים עד כאן לשון המדרש עד כאן לשון המיימוני . ואף לדברי הסמ״ג דפסק כר׳ יוחנן עד נזיפה ולא יותר מ״מ מוכח מרב ושמואל דאפי׳ ידע שלא יקבל מחויב להוכיח דהא שמואל דמיקל יותר מרב מ״מ מ״ל אף לאחר נזיפה שיודע בודאי שלא יקבל מחויב להוכיח וסברא זו לא פליג רבי יוחנן ארב ושמואל ונהי דס״ל ראין צריך המוכיח לסבול ביותר ולהוכיח אחר הנזיפה מ״מ בהא לא פליג דהיה מחויב להוכיח קודם נזיפה אף שהיה קים ליה בגויה שלא יקבל התוכחה ואף נאמר דרבי יוחנן פליג עליהו וזהו בעצמו טעמא דידיה שסובר עד נזיפה ולא יותר משום דאז נתגלה לו שלא יקבל התוכחת מוסר א״כ לא היה ראוי לפסוק כרבי יוחנן שהוא יחידאה בסברא זו נגד רב ושמואל שס״ל מצות הוכחה אף לאחר נזיפה שאז ידעינן בודאי שלא יקבל ומאחר שסברי רבי יוחנן בטלין נגד תרוויהו על כן מן הראוי לפסוק כרב כי רב ושמואל הלכתא כרב באיסורי ואפשר שזהו הטעם של המיימוני שפסק כרב :

והה״א דפרק (״) הבא על יבמתו דא״ר אילעא משום רבי אליעזר בן שמוע כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע רבי אומר חובה שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך . אני אומר שזהו ענין בפני עצמו ומיירי בדבר שהחוטאים אינם יודעים שזה אסור ומתלוצצים מהמוכיח ועל כל פנים יעברו ע״כ מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים והוא כדמיון הא דאיתא במסכת שבת פרק שואל ובמסכת ביצה פרק המביא לענין תוספת יום כפורים החזינן להו דאכלי ושתי עד השיכה ולא אמרינן להו ולא מידי משום טעמא מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין וז״ל המיימוני פ״א דהלכות שביתת עשור נשים שאוכלות ושותות עד השיכה והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקודש אין ממחין בידן שלא יבואו לעשות בזדון שהרי אי אפשר שיהיה שוטר בבית כל אחד ואחד להזהיר והנח להן שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידין וכן הדומה לזה עכ״ל . וז״ל הרא״ש במסכת ביצה בריש פרק המביא כתב בעל העיטור דוקא במידי דאתא מדרשא כגון תוספת עינוי יום כפורים אבל במידי דכתב באורייתא בהדיא מחינן בהוא ועניישנן להו עד דפרשי עכ״ל . והיינו טעמא מאחר שלא מבורר איסורא בהדיא חיישינן הן לא יאמינו ולא ישגיחו ועל זה הובה שלא לומר דבר שלא נשמע משום מוטב שיהיו שוגגין אבל דבר שנתפרסם אסורו ונודע ומבורר אזי הוכח תוכיח אפי׳ מאה פעמים . עוד יש לפרש דברי רבי אליעזר בן שמוע שלא לומר דבר שלא נשמע היינו להוכיח לץ שמתלוצץ על דברי המוכיח תזהק עליו כי ישראל אף שהיו הטאים ולא שומעים לקול נביאיהם זה לא היה בכלל ההלצות רק נביאי שקר המעים וסברי שדבריהם אמת וכן המוכיח להבירו והוא משיב לו על הוכחה לא עשיתי כך או אומר עשיתי ובדין עשיתי אז מחויב להוכיח למר בדאית ליה ולמר בדאית ליה אמנם אם צוחק לדברי המוכיח ומתלוצץ עליו אז חובה על המוכיח שלא יאמר. ע״ל דר״א בן שמוע מדבר מי שרוצה להחכיר על עצמו ולהוכיח אחר השיעור שמחויב להוכיח למר בדאית ליה ולמר בדאית ליה ע״א שלא יעשה טוב וטוב שלא יאמר דבר שלא נשמע משום אל תוכח לץ וד״ק :

> הגה״ה
>
> וז״ל נמוקי יוסף סוף פרק הבא על יבמתו . מצוה לומר דבר הנשמע למי שמקבל מצוה דכתיב הוכח תוכיח אפי׳ מאה פעמים קבל למי שאינו מקבל מצוה חובה שלא להוכיח והקשו ז״ל מהא דאמרינן במסכת ערכין שחייב להוכיח עד שיכנו או עד שיקללנו התם ביחיד קבל לרבים לא והא דאמרינן במסכת שבת ליכחינהו מר להנהו דבי ריש גלותא ואמר לא מקבלי מינאי ואמרינן אע״ג דלא מקבלי ליכחינהו מר התם היה אפשר שיקבלו בכלל אלא שלא היה מכיר בהם שלא ישמעו ומשום דאולי ישמעו או משום שלא יהיה להם פתחון פה היה חייב להוכיח לעולם כעס אחת כנ״ל אמנם דבריו דחוקים הם :

ומחמת פסק המיימוני עד הכאה נ״ל מעמו וגימוקו עמו ובדפרשית ויהיה מוכיח בעמוד ברזל לא ישא אף פני הגדול ובפרק חלק ירבעם זכה למלוכה על שהוכיח את שלמה וכו׳ ובפרק בתרא דכתובות האי צורבא מרבנן דמהכין ליה בני מתא לאו משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו וכו׳ :

והנה דרשו רז״ל א״ש באחיו בעון אחיו כל ישראל ערבין זה בזה אבל בקיום מצות הוכחה הוא פטור אח״כ מערבות :

וכשם